

Emma Nikander

Maailman paras maailma

Lempeät ja radikaalit utopiat

ATENA

Suomen kulttuurirahaston Pirkanmaan rahasto, Otavan kirjallisuussäätiö, Suomen Tietokirjailijat ry ja Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö Jokes ry ovat tukeneet teoksen kirjoittamista.

Copyright © Emma Nikander ja Atena / Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

atena.fi

ISBN 978-951-1-45721-3

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

*The ultimate hidden truth of the world is that
it is something that we make, and could just as easily make differently.*

DAVID GRAEBER

Sisällys

Johdanto.....	9
Radikaalit utopiat.....	17
Visionäärejä ja lapioijia.....	23
Miniutopiat tässä ja nyt.....	29
Elämä ydinperheen jälkeen.....	32
Ylivertainen ydinperhe.....	39
Onko matriarkaatti suunta kohti utopiaa?.....	45
Parisuhdeportaita pitkin avioon – ja takaisin?.....	47
Perhe voi olla mitä vain.....	51
Unelmoidaan parempia riitoja.....	54
Kaiken ydin on hoiva.....	57
Kapitalismi vei hoivan.....	60
Lisää pehmeää, maskuliinista hoivaa!.....	65
Yltäkyläinen hoivautopia.....	68
Utopia kolonialismin tuolla puolen.....	71
Valkoinen länsi kerää edelleen potin.....	73
Mieli, kieli ja tunteet uusiksi.....	77
Kohti Abya Yalaa?.....	80
Utopiaan paenneet.....	83
Lahjoja, ei aitoja.....	85
Kapitalistinen kiellemme.....	89
Lahja sulle, toinen mulle?.....	93
Eroon yltäkyläisyydestä?.....	96
Antikapitalistin pakettiratkaistu?.....	99
Irti ansiotyöstä.....	102
Laiskat, tyhmät ja saamattomat.....	104
Lepo voi olla vastarintaa.....	109
Utopia ilman duunia.....	112

Utooppinen buffet-pöytä.....	114
Kohti parempia viljelytapoja	117
Kalori ei ratkaise	119
Kohti kohtuullisia ruokapöytiä	122
Koulu kasvattaa unelmoijia.....	125
Pankkiiripedagogiikka pilaa mielikuvituksemme.....	130
Entä jos oppisimmekin tekemään säröjä valheisiin?.....	133
Unelmia ja bokashi-komposteja	136
Normaalin loppu.....	140
Kuinka kehosta tuli kulkuneuvo.....	147
Normaalia ihmistä jalostamassa	149
Kyvykkyyshorminpurkutalkoot.....	153
Tulevaisuus on queer.....	157
Queer ei ole vielä turvassa	159
Normaalin tuhoaa anti-ableistinen queer-utopia	163
Pirskahduksia tässä hetkessä.....	165
Koko elonkirjo yhdessä	168
Joisitko koiranmaitoa?	172
Aina se sama dualismi.....	175
Puolueellinen empatia.....	179
Me, eläväiset	183
Katse peiliin	186
Kädet ylös, niin suojelemme alueenne!	188
Viherryttääkö ihminen aavikot?	191
Koko elonkirjon utopia.....	194
Kohti turvakotien jälkeistä aikaa	197
Utopiaan kuuluu kuolema,	
mutta ei ehkä onni	200
Loppusanat	207
Lähteet.....	209

Johdanto

Miltä kuulostaisi maailma, jossa palkkatyö olisi jäänyt vain lyhyeksi kokeiluksi ja jossa ihmiset saisivat tarvitsemansa lahjojen muodossa? Tai maailma, jossa nauta, lammas ja kana olisivat kansalaisia siinä missä sinäkin ja he jopa omistaisivat laiduntamansa maat? Entäpä jos omistaminen olisikin ajateltu kokonaan uusiksi, ja ajatuskin siitä, että maaperä puineen, pensaineen, vesistöineen ja eliöineen voisi ylipääntään olla *jonkun oma*, olisi kaikille meille absurdi?

Miltä tuntuisi, jos ei tarvitsisi enää pelätä väkivaltaa, yksin jäämistä, pärjäämistä tai jaksamista? Millaisia olisimme, jos olemistamme ohjaisivat lempeys, rakkaus, lepo ja oikeudenmukaisuus sen sijaan, että uuvutamme itsemme kapitalistisen koneiston mitättömänä osasena kilpaillen jatkuvasti keskenämme? Mitä jos pitäisimme länsimaisen, akateemisen tiedon kanssa samanlaisessa arvossa myös esimerkiksi alkuperäiskansojen tietojärjestelmiä, itämaista filosofiaa tai vaikka kehollista ja emotionaalista tietoa, emmekä haaskaisi kaikkea sitä syvällistä ymmärrystä maailmasta?

Nykyisessä maailmanjärjestyksessä kaikki edellä lueteltu kuulostaa radikaalilta ja mahdottomalta. Osaa nämä kuvitelmat ärsyttävät, sillä olemme taipuvaisia pitämään kiinni tutusta. Moni saattaa vastustaa tämän kirjan esittelemiä utopistisia ajatuksia kiivaasti siksi, että niissä valta jakaantuu mahdollisimman tasaisesti. Jos näin kävisi, todennäköisesti iso osa tämän kirjan lukijoista joutuisi luopumaan omasta valta-asemastaan tai saavutetuista eduistaan. Osa hermostuu tai halveksii niitä periaatteesta, koska maailmaa ei vain yksinkertaisesti voi järjestää niin. Osa väittää varmasti näitä unelmia vastaan ihan pitävän argumentein, sillä niiden toteuttamiseksi minulla tai kenelläkään

muulla ei ole tarjota aukotonta suunnitelmaa, eikä jokaista vastaväitettä pysty tämänhetkisillä tiedoilla ja mahdollisuuksilla kaatamaan.

Mutta menneisyydessä yhteiskuntamme ja kaikki sen järjestelmät, kuten ruoantuotanto, koulutus ja palkkatyö, ovat olleet valintoja. Elämää ohjaavat käytännöt vain tuntuvat meistä itsestään selviltä ja perustavanlaatuisilta totuuksilta, kun katsomme niitä tämän päivän perspektiivistä keskeltä nykyistä maailmanjärjestystä. Tällaista annettuihin totuuksiin jumiutumista vastaan on kuitenkin olemassa voimakas työkalu: unelmointi.

Kiinnostuin utopioista jo vuosia sitten. Idealistina ja suurellisista ideoista innostuvana olin alkanut pohtia, millainen maailman paras maailma olisi. Toki ymmärsin jo silloin, että tällainen parhaus on varsin subjektiivinen kokemus, mutta en antanut sen estää itseäni. Uskoin vakaasti, että erilaisten ihmisten unelmista voisi piirtää vähintäänkin tienviittoja kohti jokaiselle parempaa maailmaa.

Tämä kirja on jakanut elämäni kahtia, aikaan ennen ja jälkeen utopioiden maailmaan sukeltamisen. Ajatukseni ja ymmärrykseni maailmasta ja elämästä ovat utopioita tarkastelemalla ja niistä kirjoittamalla muuttuneet valtavan paljon. Toisten ihmisten unelmien kuuleminen ja omien toiveiden rehellinen tarkastelu ovat avanneet uusia näkymiä aiempien ajatusteni ja oman kokemusmaailmani tuolle puolen. Samalla olen hahmottanut, kuinka moni asia nykyisyydessä on pielessä ja kuinka suuri osa niistä pielessä olevista asioista kietoutuu toisiinsa.

Utopioita tarkastellessamme löydämme päämääriä sen sijaan, että keskittyisimme ainoastaan siihen, mikä on huonosti. Saamme pilkkahduksia suunnasta, jota kohti meidän olisi hyvä kulkea, kun haaveilemme vaikkapa antikolonialistisesta, antikapitalistisesta ja antipatriarkaalisesta maailmasta, jossa jokainen ihminen, oli hän trans, seksityöntekijä, vammainen tai huumeriippuvainen, saisi yhtä lailla ihmisoikeuksiin perustuvaa kohtelua. Ja jos unelmoimme maailmasta, jossa jokainen lajista riippumatta saisi elää vapaana, näemme kirkkaasti sen, millaiset vapaudet eivät nyt toteudu ja millaista muutosta asioihin tarvitsemme.

Päivittäinen uutisvirta täyttyy toinen toistaan suuremmista katastrofeista ja erilaisista uhkista niin maapalloa, ihmiskuntaa kuin muunlajisiakin kohtaan. Epävarmat ajat tuottavat utooppisen ajattelun tarvetta, ja siksi utopiat ovatkin nyt pinnalla. Niihin voi törmätä populaarikulttuurissa, feministisissä teksteissä, aktivistien keinopaletissa, somessa ja yhä useammin akateemisen tutkimuksenkin kohteena. Haihatte-luksi usein leimattu utopiointi on todellisuudessa varsin vahva vasta-rinnan väline. Utopiointi voi olla kriittisen ajattelun harjoittamista ja toisin näkemistä.

Entä jos tekisimme, kuten utopiateoreetikko Ruth Levitas ehdot-taa, ja ottaisimme utopioiden lähtökohdaksi halun parempaan tapaan olla ja elää?¹ Hänen mukaansa tämä halu yhdistää kaikkea utopioin-tia, vaikka siitä puhutaankin monin eri tavoin. Tässä kirjassa utopiat ovat nimenomaan mielikuvittelua, halua parempaan maailmaan ja sitä kohti toimimista ja kulkemista. Toivo paremmasta saa aikaan liikettä.

Yhden ihmisen arki ja ajankäyttö on poliittista. Vaikka en uskokaan yksilön syyllistämiseen tai vastuuttamiseen rakenteellisten ongel-mien edessä, ajattelen pienten asioiden tekemisen omassa elämässä olevan hyvin merkityksellistä. Nämä ajatukset eivät poissulje toisiaan. Uskon, että pitkäksi jättämälläni pihapiirin kasvillisuudella, perhee-seeni adoptoimieni eläväisten elämän itseisarvolla, ihmissuhteideni lempeällä vaalimisella ja rakkauden osoittamisella on väliä. Tekemäni pienet valinnat kantavat eteenpäin ja muistuttavat, että minullakin on mahdollisuus tehdä toisin.

Yhteiskunnan rakenteet yhdessä kulttuuristen normien kanssa vai-kuttavat jokaisen elämään, mutta niitä voi jokainen myös purkaa ja kyseenalaistaa.

Utopiointi onkin jossain määrin, ellei kokonaan, normien purkua, sanoi sosiologian tutkija Kitti Suoranta, kun haastattelin häntä tätä kirjaa varten. Normeja on tietysti monenlaisia. On esimerkiksi käyt-täytymiseen liittyviä sosiaalisia normeja ja laajempia yhteiskunnalli-sia ja kulttuurisia normeja, jotka voivat liittyä vaikkapa työntekoon,

uskontoon tai perhe- ja sukupuolirooleihin. Jos elämme kulttuurissa, jossa jokin elämäntapa on hyvin hegemoninen eli vallalla ylitse muiden, myös kulttuurinen normisto on melko yhdenmukaista. Silloin on välttämätöntä rikkoa normeja, jotta voi elää toisin.

Utopiakuvitelmat pohjaavat väistämättä jonkinlaiseen käsitykseen maailmasta. Siksi pitää aina kysyä, millainen tämä käsitys on, millaisista taustaoletuksista se lähtee, mitä se olettaa ”normaaliksi” ja objektiiviseksi tiedoksi ja asiantilaksi. Kenen käsitys se on? Millä oletuksilla siihen on päädytty? Ei ole olemassa neutraalia ja objektiivista utopiaa. On syytä olla kartalla siitä, kuka hyötyy nykyisestä maailmantilasta – tai siitä, että utopiointi torpataan naiivina tai muutoin arvottomana ajanhukkana.

Monet utopiakehittelyt ja -teoretisoinnit ovat kautta aikojen jättäneet ihmisryhmiä ulkopuolelle, ja siksi meidän pitää myös tietää, kenen utopioista puhumme. Ketä varten nämä utopiat ovat, kuka niitä kuvittelee, kenen vapaus niissä lisääntyy ja kuka niistä hyötyy? Ilman näitä kysymyksiä utopiat joko toistavat vanhoja valtakuvioita ja hierarkioita tai tuottavat uusia.

Suomen Lähi-idän instituutin tutkija Antti Tarvaisen mukaan kriittiset ja radikaalit utopiat erottuvat toisia riistävästä utopioista siten, että ne eivät kuvittele tulevaisuuden alkavan puhtaalta pöydältä. ”Historiaa ja väkivaltaa ei pyyhitä pois, vaan lähdetään niistä. Lähdetään parantumisen prosessista ennemmin kuin jostain täydellisestä maailmasta. Uskon utopioihin tällaisina kollektiivisen parantumisen välineenä. Utopia moninaisuuden ja taisteluiden kenttänä on mielestäni kiinnostava tapa ajatella sitä. Mitkä utopiat näkyvät, mitkä eivät, ja kenen utopiat pääsevät esiin, kenen eivät”, Tarvainen sanoi tätä kirjaa varten tehdyssä haastattelussa.

Utopioita on olemassa monenlaisia, mutta toistensa kanssa ristiriidassa oleviin utopioihin ja utopioiden välisiin konflikteihin pitäisi kiinnittää enemmän huomiota. Ellei näin tehdä, ne kaikki latistuvat yhdeksi utopiaksi, ja se on vaarallista. Kun käsitellään utopiaa ja toi-

voa, pitäisi käsitellä myös niiden vaarallisuutta, Tarvainen muistuttaa. Toivo on voimakas asia, samoin usko siitä, että tekee parempaa maailmaa. Ne ovat omiaan piilottamaan keinoja, joilla uusi maailma rakennetaan. Niin utopioista kirjoittaneet kirjailijat, lähetyssaarnaajat, sotilaat kuin papitkin, jotka kolonialismin myötä menivät näihin uusiin maailmoihin, ajattelivat vilpittömästi olevansa hyvän puolella, sanoo Tarvainen. ”Utopia on niin voimakas, ja siinä toivossa on jotakin niin kaunista ja hyvää, että niljakkaita asioita sen alla ei helposti nähdä.”

Tässä kirjassa etsin vaihtoehtoisia tapoja järjestää olemassa olevat rakenteet, instituutiot ja järjestelmät. En kuvittele kaikkea itse, koska en osaisi – eikä minun myöskään kuuluisi – kuvitella kenenkään toisen ideaalia. Siksi tässä kirjassa kuuluu monen muunkin ääni.

Lähden liikkeelle ajatuksesta, että kuvitellessamme utopioita johonkin toiseen aikaan ja ehkä jopa toiseen paikkaan emme edes voi tavoitella omaa etuamme – meitä ei välttämättä ole enää olemassa silloin kun tuollainen maailma voisi olla totta. Sitä paitsi tämän kirjan utopioissa on harvoin kyse minusta, ja se kertoo siitä, miten paljon olen saanut ilman taistelua ja jo syntymässäni. Olen hyvinvointivaltiossa syntynyt ja kasvanut valkoinen ja vammaton cis-nainen. Minun on siis ollut mahdollista, joskaan ei mutkatonta, keskittyä haaveilemiseen.

Minun on myös helppo olla toiveikas: olen vain harvoin minkään myrskyn silmässä, ja naiivi optimismini lienee jossain määrin synnynäinen, jossain määrin etuoikeuksien synnyttämä ominaisuus. Ehkä siksi minun oli helppo tarttua kirjoittamaan utopioista. Toiveikkautta ja utopiointia voi kuitenkin myös harjoitella.

Utopistin sanakirjamääritelmä on ”haaveellinen maailmanparantaja”, ja se kuulostaa minusta kauniilta. En suostu naiiviksi leimaamiseen.

Utopiat kumpuavat toivosta. Jostain syystä toivo nähdään monesti lapsenomaisena turhuutena, eikä sen voimaa myönnetä. Kyseessä lie-

nee sama mekanismi kuin utopioidenkin kohdalla. Englantilainen antropologi Jane Goodall on sanonut, että toivo ei ole sidoksissa järkeen ja logiikkaan. Toivo ottaa faktat huomioon antamatta niiden silti estää tai pysäyttää toimintaa. Vaikka globaali, paikallinen tai henkilökohtainen tilanne näyttäisikin toivottomalta, toivo on työkalu, jolla luodaan uutta. Sitä paitsi monien suurten kriisien kohdalla toivo on ainut oljenkorsi, johon tarttua, ei jotakin naiivia ja turhaa.²

Toivon pitää kuitenkin johtaa tekoihin. Minun toistaiseksi suurin ja tärkein tekoni toivon johdattamana on tämä kirja.

”Vaikka toivo koskeekin tulevaa, sen perusteet ovat muistoissamme menneestä”, kirjailija Rebecca Solnit kirjoittaa³. Voimme katsoa mennyttä ja nähdä menetyksiä, kärsimystä ja epäoikeudenmukaisuutta. Voimme nähdä mielikuvia peruuttamattomasti kadonneesta kultaajasta, joka oli nykyisyyttä paljon parempi. Tai sitten voimme katsoa mennyttä mahdollisimman rehellisesti, niin että siinä on tilaa sekä hyvälle että pahalle, niin surulle kuin riemullekin. Tämä tuottaa Solnitia lainatakseni ”eteenpäin suuntautuvaa energiaa, jota kutsutaan toivoksi”.

Koreografi ja taiteellinen johtaja Sonya Lindfors kertoi kirjaa varten tekemässäni haastattelussa miettineensä paljon vallankumousten historiaa ja mahdollisuuksia, jotka muuttuivat mahdollisiksi: esimerkiksi orjuuttamisen loppua ja apartheidin päättymistä Etelä-Afrikassa. Toisaalta mahdoton voi muuttua mahdolliseksi myös arkisemmassa kontekstissa. Viimeisimpänä vastaavaa koettiin korona-aikana, sanoo Lindfors. Moni vammaisaktivisti oli jo pitkään vaatinut striimattuja esityksiä tuloksetta. Pandemia kuitenkin teki etäyhteyksistä viikossa mahdollisia taloyhtiöiden kokouksista yliopistoluentoihin ja oopperaesityksiin. Meidän pitäisi puhua enemmän siitä, mitä pidämme mahdollisena ja mitä mahdottomana, Lindfors sanoo. Vaihtoehtottomuus on vaarallista. Poliittinen järjestelmä on ihmisen luoma, kansallisvaltio on fiktiivinen, ja se, mitä on mahdollista tavoitella, on vain kulttuurinen konstruktio. ”Jeff Bezos lentää peniksen muotoisella raketilla Kuuhun, ja marskolonisaatiota pidetään mahdollisena, mutta on muka

mahdotonta, että kymmenen vuoden päästä maailmassa ei olisi nälkää kärsiviä ihmisiä”, Lindfors sanoo.

Utopiatutkija Ruth Levitas kirjoittaa, että utopioissa on kyse menetelmästä, jonka avulla voi tutkia radikaalejakin vaihtoehtoja nykyisille elämäntavoille. Jotkut utopiat ovat mahdollisia maailmoja, jotkut taas eivät.⁴ Utopia on aina jossain määrin keskeneräinen, ja sen kuuluukin saada kritiikkiä. Tässä kirjassa esittämiäni utopioita saa siis kritisoida, ja niin kannattaakin tehdä, jos haluaa muuttaa maailmaa. Olen pyytänyt haastattelemiani ihmisiä kertomaan omista utopioistaan ja omasta kritiikistään nyky-yhteiskuntaa kohtaan. Lisäksi käytän lähteenä kirjoista ja muista teksteistä löytämiäni utopioita, unelmia ja toiveita. Kirjassa unelmoivien ihmisten ajatukset voivat herättää voimakastakin vastustusta, mutta kannustan havahtumaan tunteeseen ja pohtimaan sen seurassa tätä: rajoittaako mielikuvitustamme ja uskoamme radikaaleihin mahdollisuuksiin se, minkä nyt tiedämme olevan totta? Ja jos niin on, helpottaisiko antropologi Wade Davisin ajatus: tämäkin maailma, johon olemme syntyneet, ei ole olemassa absoluuttisena, vaan on vain yksi todellisuuden malli. Maailmamme on yksinkertaisesti seuraus yhdestä joukosta esivanhempiemme tekemiä valintoja.⁵

Kaikki ihmiset kuuluvat useampaan ryhmään tai yhteisöön, ja se vaikuttaa heidän käsityksiinsä maailmasta. Näennäisesti samaan ihmisryhmään kuuluvillakin utopiat eroavat toisistaan. Utopioihin perehtynyt filosofi Keijo Lakkala uskoo, että erilaiset utopiat voivat olla jopa vastakkain: demokratiassa tunnustetaan niiden neuvoteltavuus, moninaisuus ja niiden väliset konfliktit.⁶

Olen pyrkinyt ottamaan huomioon sen, että ihmisillä on useita ominaisuuksia ja lähtökohtia, jotka vaikuttavat mahdollisuuksiimme ja siihen, miten maailma meidät näkee. Olen myös parhaani mukaan purkanut omia ennakoasenteitani ja pyrkinyt haastamaan esimerkiksi omaa eurosentrismä ja ableistista katsettani. Ei ole yhdentekevää, kenelle annan tilaa puhua ja millaisia asenteita ja käsityksiä tekstilläni uusinnan. Kirjoittajana teen valinnat haastateltavien ja muiden lähte-

den sekä näkökulmien suhteen, ja vaikka pyrinkin olemaan tietoinen omista ennakkoluuloistani ja oletuksistani, vaikuttavat ne väistämättä siihen, mikä on mielestäni tärkeää ja mitä nostan esiin.

Haluan haastaa myös usein tehtävää jakoa ”oikeisiin” asiantuntijoihin ja kokemusasiantuntijoihin, sillä uskon monenlaisen tiedon olevan relevanttia. Usein valkoiset akateemiset keskiluokkaiset ihmiset nähdään todellisina asiantuntijoina, ja marginaaliin sysättyjen ihmisten asiantuntijuus typistetään kokemusasiantuntijuudeksi, joka on hierarkiassa alempana. Tutkimustietoa ei ole syytä vähätellä, mutta se ei voi olla ainoa tietolähde. Esimerkiksi marginalisoiduilla ihmisryhmillä on sellaista tietoa, jota vain siinä asemassa oleville ihmisille voi kertyä. Itämaiseen filosofiaan kuuluu holistinen lähestymistapa terveyteen, ja mayoilla ja monilla muilla alkuperäiskansoilla on pitkään kokemukseen pohjautuvaa ekologista tietoa. Todellisuudessa kaikki tieto on näkökulmasidonnaista. Olemme vain oppineet arvotamaan tietynlaisen tiedon objektiiviseksi ja neutraaliksi, vailla näkökulmaa olevaksi tiedoksi. Olen yrittänyt tehdä näkyväksi tietoon ja tietämiseen liittyviä valta-asemia, koska ne vaikuttavat siihen, minkä näemme relevanttina.

Kaiken tämän lisäksi olen yrittänyt pysyä itselleni lempeänä, niin kuin toivoisin utopiassa olevan mahdollista. Minun tai kenenkään muunkaan ei tarvitse ymmärtää kaikkea ja osata ottaa huomioon jokaista näkökulmaa tehdäkseen jotakin, unelmoidakseen, kirjoittaakseen.

Näinä kirjan kanssa viettäminäni vuosina utoppisista ajatuksista on tullut minulle ohjenuoria omaan elämäni, vaikka ymmärrän osan niistä realisoituvan ehkä iäisyyden päästä jos koskaan. Olen mainio esimerkki siitä, miten unelmien jakaminen vaikuttaa ajatteluun. Utopiat voivat toimia lähtökohtana laajemmalle dialogille, ja siksi toivon näkeväni utopioiden nousevan esiin entistä useammin ja mitä erilaisimmissa yhteyksissä. Kannustan kaikkia uskaliaampaan unelmointiin, sillä utopiat ovat parhaimmillaan voimakkaita ajatusrakennelmia, jotka voivat muuttaa ymmärrystämme ja lopulta maailmaamme.

Radikaalit utopiat

Utopiat ovat siinä mielessä hauraita, että mitä enemmän niihin ladotaan olosuhteita, rakenteita ja työkaluja yksityiskohtineen, sitä helpommin ne voivat särkyä. Siksi utopia toimii parhaiten peruseriaatteiden ja arvojen kokoelmana. Utopioiden houkuttelevia ja helliviä periaatteita voi keräillä itselleen, oman mielen huoneeseen.

ALINA VIRANTO⁷

En koskaan osannut ajatella, että jokin niin harmiton, vaaleanpunainen ja pehmeä kuin unelmointi voisi olla vaaraksi, mutta olin väärässä. Olin sisäistänyt ajatuksen unelmoinnista teinityttöjen turhanpäiväisenä hupina, jolle Vakavat ja Järkevät ihmiset pyörittelevät silmiään. Siksi kai koin jatkuvaa tarvetta todistella muille, että utopiat ovat ihan oikeasti tärkeä kirjan aihe ja että uskon siihen itse aivan tosissani.

Utopioinnin ajatellaan usein olevan haihattelua, irrallaan niin sanotuista tosimaailman realiteeteista. Pää pilvissä ei voi elää, eikä vaaleanpunaisiin hattaroihin sukeltaminen vie asioita eteenpäin, voisi joku Vakava ja Järkevä sanoa. Mutta eikö tuo ajatus nousekin vahvasta tunteen ja järjen vastakkainasettelusta? Ja eivätkö ne olekin pohjimmiltaan naisvihamielisiä ajatuksia? Jo kauan sitten opin, ettei tunteen vastakohta suinkaan ole järki vaan tunteettomuus. Unelmointia ja haaveilua pidetään kuitenkin jo lähtökohtaisesti tyttöjen hömpötyksenä, ja samaan ajatukseen olin kompastunut itsekin. Vähättely on hyvin toimiva tapa hiljentää ja vaientaa muutokseen tähtäämistä, ja se jos joku hyödyttää valtaapitäviä. Myös utopian arkikielinen käsitys onnellisesta mutta olemattomasta tilasta kuvaa utopioita jo lähtökohtaisesti mahdottomiksi, epärealistisiksi ja epäkäytännöllisiksi.⁸

Osa teoreetikoista ajattelee utooppisen yhteiskunnan olevan jähmeä, staattinen ja totaalinen. Utopiat ovat silloin ikään kuin yksityiskohtaisia pohjapiirroksia yhteiskunnasta, joka sitten jämähtää tämän pohjapiirroksen mukaiseksi. Tällaisten teoreetikoiden mukaan utopia on jonkun tietyn ihmisryhmän ajatus ihanneyhteiskunnasta, ja sen saavuttamiseksi tämän ryhmän on alistettava muut toimimaan pohjapiirroksen mukaan, sanoo sosiologian professori Suvi Salminen. Ilman väkivaltaa ihmiset eivät alistu tällaiseen järjestykseen, ja siksi kankea pohjapiirrosutopia johtaisi helposti totalitarismiin. Esimerkiksi filosofi Karl Popper vastusti ajatusta, että yksittäinen valtio tavoittelisi yksittäistä utopiaa ylhäältä käsin. Hänen mukaansa ”ideaalin toteuttaminen johtaa helposti väkivaltaan”⁹. Popper yhdisti utopian Neuvostoliittoon ja natsi-Saksaan. Hänelle utopia merkitsi ahdasmielistä, yhden arvon ympärille rakennettua ajattelutapaa, joka tukahduttaa demokraattisen moniarvoisuuden. Hitlerin visioista on vaaleanpunainen kimallus niin kaukana kuin mahdollista. En ollut osannut lainkaan odottaa, että utopioista kirjoittaessani minun pitää välttää ajautumasta samoille poluille hirmutekoja tehneiden miesten kanssa.

Molemmat utopioiden kritiikit, sekä totalitaarisuuteen että naiiviuteen viittaavat, vahvistavat ajatusta vaihtoehdottomuudesta – muuta tapaa järjestää yhteiskunta ei ole.¹⁰ Moni myöntää jo auliisti, että järjestelmissämme on vakavia ongelmia, mutta vaihtoehdot viivataan listalta yli mahdottomina toteuttaa ”oikeassa maailmassa”. Ja jos muutosta tavoitellaan, se tapahtuu järjestelmän sisällä. Itse ajattelen nykyään toisin. Ajattelen, että meillä on oikeus sateenkaarenkirjaviini unelmiimme ja lähes velvollisuus kurkottaa olemassa olevan toiselle puolen.

Myös arkiseen keskusteluun valuu jatkuvasti erilaisia ymmärryksiä utopioista. Niistä puhutaan koko ajan enemmän, ja utopiat nousevat jatkuvasti esiin niin erilaisissa taiteen muodoissa, työpajoissa kuin somessakin. Siten hattaraiset päiväuniutopiat tekevät tilaa myös toisenlaisille utopioiden määrittelyille, jotka eivät ole ainoastaan teoria-perinteestä nousevaa totalitarismin pelkoa. Tällaisissa nykykeskus-

teluissa Salmenniemen mukaan ajatellaan utopioita enemmänkin ajatuskutsuina tai toiveina paremmasta. Niitä ei siis enää nähdä vain ihanneyhteiskunnan pohjapiirroksena, vaan yhteiskuntakriittisenä pohdiskeluna. Sellainen pohdiskelu auttaa huomaamaan vaihtoehtoja nykyiselle järjestelmälle. Utopiat nähdään yhä enemmän välineenä mielikuvituksen harjoittamiseen ilman päätepestettä ja jotakin tiettyä lopputulosta.

Utopiat syntyvät aina reaktiona ja suhteessa nykymaailmaan, eikä niiden historiallisuutta voi siten paeta. Niitä voidaan käyttää myös yhtenä menetelmänä ymmärtää yhteiskunnan nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Esimerkiksi ekologisen kriisimme keskellä joudumme miettimään jatkuvasti, miten voisimme elää eri tavalla nyt, vuoden, kymmenen tai viidenkymmenen päästä. Pitäisikö meidän pyrkiä kohti spekulatiivista Solarpunk-utopiaa¹¹, joka keskittyy uusiutuvan energian, kuten aurinkoenergian ja tuulivoiman ympärille ja jossa seinä- ja kattopuutarhat elävöittävät suurkaupunkejamme? Vai sittenkin suunnata teknologiauskon sijaan kohti Ecotopiaa, joka keskittyy ekologisiin yhteisöihin ja ympäristönsuojeluun?

Jos yritämme ajatella, kuinka maailma voisi järjestyä sosiaalisesti ja ekologisesti kestäväällä tavalla, meidän on pakko pystyä kuvittelemaan toisenlaisia tapoja järjestää yhteiskuntamme. ”Tarvitaan luovia, uudenlaisia ratkaisuja ja ajatuksia, jotka eivät ole liikaa kiinni jo olemassa olevassa. Useinhan ratkaisut lähtevät aika automaattisesti siitä, mitä meillä tällä hetkellä on”, sanoo Salmenniemi.

Miten sitten voimme miettiä ratkaisuja, jotka eivät ole kiinni tämänhetkisessä todellisuudessa? Salmenniemen mukaan ratkaisu on lopulta melko yksinkertainen: kuvittelu. ”Se on radikaali voima, ja sitä ihan ehdottomasti tarvitaan, jos halutaan tehdä jonkinäköistä radikaalia yhteiskunnallista muutosta.”

Monet globaalit kriisit luovat tarvetta löytää vaihtoehtoja nykyisille järjestelmille. Esimerkiksi käsillä oleva ekokriisimme ilmaston kuumenemisestä lajikatoon pakottaa meidät kohtaamaan talous-

järjestelmämme ja jatkuvan talouskasvun kestämyyden. Ja vaikka Euroopassa on yritetty vimmaisesti pitää kiinni jonkinlaisesta edistyneen, erinomaisen ja globaaleilta kriiseiltä turvassa olevan maanosan ajatuksesta, on täälläkin jouduttu havahtumaan todellisuuteen. Esimerkiksi Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 järkytti eurooppalaisten turvallisuudentunnetta. ”Sota Euroopassa alleviivaa tarvetta kuvitella täälläkin toisenlaista ja parempaa maailmaa”, Salmenniemi sanoo.

Utopioiden kuvittelemisen vaikuttaa olevan keskeistä ihmisten yhteiskunnalliselle aktivoitumiselle. Eräässä tutkimuksessa utopioiden kuvittelun jälkeen osallistujat olivat kiinnostuneempia osallistumaan kansalaistoimintaan, puolustelivat vähemmän omaa yhteiskuntaansa ja tarkastelivat sitä kriittisemmin.¹² He olivat siis valmiimpia toimimaan paremman maailman puolesta kuin sellaiset ihmiset, jotka eivät utopioineet.

Utopiat ovat itsessään jo vastarintaa. Hanna Era, yksi *Utopia työkaluna – irti vaihtoehdottomuuden valheesta* -kirjan toimittajista kirjoittaa, että utopioiden avulla voimme luoda mahdollisuuksia ja tutkia toiveita, joita meillä on yhteisöämme, yhteiskuntaamme, itseämme ja toisiamme kohtaan. Eran mukaan utopiat ”antavat vastarinnalle toivoa ja resilienssiä: on tärkeä hiljaisina päivinä kuulla toisenlaisen maailman hengittävän, ettei hukkuisi epätoivoon”.¹³

Ajattelen utopiaa dynaamisena, muovautuvana tilana: siellä on erilaisia ihmisiä ja muita eläväisiä tarpeineen, olotiloineen, mielipiteineen ja hyvine ja vaikeine hetkineen. Siksi utopia ei voi olla vain yksi päämäärä, vaan paremman maailman jatkuvaa tavoittelua. Tarkoituksenmukaista ei ole pienintä yksityiskohtaa myöten luoda tietä juuri tietynlaiseen utopiaan, eikä tämäkään kirja pyri siihen. Kaikki maailmassamme on ikuisessa liikkeessä ja alati muuttuvaa, miksi eivät siis utopiat?

Paljon tärkeämpää kuin jumiutua ajatukseen absoluuttisista ja muuttumattomista vastauksista on opetella kysymään kysymyksiä,

sillä kysymysten ja kyseenalaistamisen kautta voimme oivaltaa loputtomasti uusia asioita, näkökulmia ja suuntia.

Koreografi ja taiteellinen johtaja Sonya Lindfors on unelmoinnin asiantuntija, sillä hän on tehnyt sitä jo vuosia We Should All Be Dreaming -projektin erilaisissa työpajoissa. Se on Lindforsin ja toimittaja ja kansalaisaktivisti Maryan Abdulkarimin luoma konsepti, joka keskittyy radikaaliin unelmointiin ja sen mahdollisuuksiin.

Lindforsin ajatukset utopioista ovat ihastuttaneet minua jo kirja-projektin alusta saakka. Olen tyytyväinen, että saamme sovittua etähaastattelun, ja etukäteen odotan kuulevani, millainen on Lindforsin utopia. Käy kuitenkin toisin. Lindfors kysyykin minulta. ”Millaista olisi elää aikaa, jossa käsityksemme hyvästä elämästä olisi muuttunut, eikä ajatus siitä perustuisi mahdollisimman paksuun lompakkoon ja kerskakuluttamiseen, eli jos olisimme onnistuneet hylkäämään länsimaalaisen, keskiluokkaisen ajatuksen omistamisesta? Millainen olisi maailma, jossa onnellisuus ja vapaus eivät vaatisi valtavasti rahaa? Ettei kenenkään tarvitsisi lentää toiselle puolelle maailmaa juomaan samppanjaa tonnin vaatteet päällä tunteakseen elävänsä? Millainen olisi sosiaalisesti oikeudenmukainen maailma, missä kaikilla olisi tarpeeksi, mutta kellään ei liikaa?” Muun muassa tällaisilla kysymyksillä Lindfors herättelee ihmisiä kuvittelemaan ja unelmoimaan. Usein prosessin aloittaa hyvin yksinkertainen kysymys: mistä sinä unelmoit?

Kohtaamme joka päivä yhteiskunnan kankeat normit, jotka ohjaavat ajatuksiamme hyvästä elämästä. Algoritmit on valjastettu kehittämään yhä uusia tapoja manipuloida meitä haluamaan aina vain enemmän. Voi olla vaikea erottaa seasta haaveita ja unelmia, jotka ovat oikeasti omia. Siksi Lindfors ajattelee, että tarvitaan ajattelu- ja lähestymistavan muutos. Unelmointi on aluksi vaikeaa ja se vaatii harjoittelua. Tarvitaan toistoja, toistoja ja lisää toistoja. Samalla täytyy yrittää muistaa, ettei tarvitse osata kuvitella valmiiksi koko maailmaa.

Ymmärrän hyvin, mitä Lindfors tarkoittaa. Unelmoinnissa todentotta harjaantuu. Tätä kirjaa kirjoittaessa olen saanut harjoitella unel-

mointia, heittäytymistä ja olemassaolevan maailman toiselle puolelle katsomista. Nyt näen unelmoinnin paikkoja kaikkialla ja mieleni etsii ratkaisuja nykytodellisuuden ulkopuolelta.

Lindfors esittää lisää kysymyksiä: millaista elämä olisi, jos ei tarvitsisi tehdä töitä ja jos läheisilläni olisi kaikki hyvin? Millainen olisi moninapainen maailma, jossa kansallisvaltioita ei olisi? Mitä jos meidän ymmärryksemme hyvästä olisi radikaalisti erilainen ja perustuisikin muiden tukemiseen ja auttamiseen? Entä jos olisimme siirtyneet kapitalismista toiseen järjestykseen, jossa kenenkään ei olisi pakko raataa, vaan kaikilla olisi tarpeeksi? Entä jos käsityksemme onnellisuudesta olisi muuttunut? Ei tarvitsisikaan olla enää rikkaampi, kaudiempi ja laihempi, vaan voisi olla tyytyväinen siinä hetkessä? Millainen olisi maailma, jos taiteellinen ilmaisu, leikki ja ilo olisivat tekemisemme lähtökohta ja keskipiste?

”Mitä jos” on hyvä kysymys, sitä Lindfors käyttää taiteessakin. ”Kysyn mitä jos -kysymyksiä, enkä välttämättä vastaa. Annan kysymyksen virittää.”

Lindfors on omalla työllään tehnyt utooppisia pilkahduksia mahdolliseksi. Hän perusti vuonna 2009 antirasistisen ja feministisen taideyhteisö UrbanApan kollegansa Anniina Jääskeläisen kanssa. UrbanApa toteuttaa festivaaleja, tapahtumia, näyttämötaideteoksia ja työpajoja. Yhteisön perustamisesta saakka Lindfors on unelmoinut siitä, mitä taiteen kenttä voisi parhaillaan olla. Polkuja unelmia kohti on rakennettu UrbanApassa tekemällä itse. Esimerkiksi silloin, kun Lindfors ja muut yhteisössä kaipasivat feministisen johtamisen koulutuksia, mutta kukaan ei tarjonnut niitä, sellainen järjestettiin omin voimin. Lindfors kokee, että unelmoinnin kautta todeksi realisoituneet projektit ovat vahvistaneet paitsi kokemusta toimijuudesta myös hänen mielenterveyttään. Nämä esimerkit ovat esimerkkejä rakenteiden sisällä unelmoimisesta. Mutta miten unelmoida jotakin niiden tuolla puolen olevaa?

Unelmat voivat olla pieniä ja suuria samaan aikaan, muistuttaa Lindfors. Hän kyseenalaistaa sen, että unelmien pitäisi olla järkeviä